

Libera, Jerzy

Zabytki krzemienne znalezione na stanowisku kultury łużyckiej w Opoczce Małej, pow. kraśnicki

Archeologia Polski Środkowowschodniej 10, 233-236

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Libera

Zabytki krzemienne znalezione na stanowisku kultury łużyckiej w Opczce Małej, pow. kraśnicki

Zbiór zabytków krzemiennych zebrany w trakcie ratowniczych badań w Opczce Małej, pow. kraśnicki (Z. Wichrowski, E. Wichrowska 2008) liczący 19 okazów wykonany został z miejscowych krzemieni turońskich, na które składają się: 2 okruchy przemysłowe, 13 odłupków, fragment wióra i 3 formy narzędziowe¹.

Materiały

Formy narzędziowe – zaliczono tu: dwa okruchy oraz przekłuwacz. Okruch naturalny z krzemienia czarniawego posiada dwie zaretuszowane nieduże wnęki (ryc. 1: 1). Natomiast drugi okaz negatywowym z surowca świciechowskiego to forma również o dwóch dużych stromych wnękach ukształtowanych pojedynczymi odbiciami (ryc. 1: 3). Egzemplarz trzeci to masywny przekłuwacz wykonany na makrolitycznym częściowo retuszowanym parawiórze z krzemienia świciechowskiego, o częściowo zachowanej powierzchni eolicznej, odbity techniką klaktońską (ryc. 1: 4).

Wióry – zachowany okaz bez części proksymalnej odbity został z rdzenia wiórowego (o zmienionej orientacji?) z krzemienia świciechowskiego. Posiada delikatną piętke wielonegatywową usytuowaną pod kątem ostrym, noszącą zabieg prawcowania (ryc. 1: 2).

Odlupki – większość okazów należy do form negatywowych bardzo małych, małych i średnich – 15-45 mm. Do ich odbicia użyto surowca świciechowskiego (7 egz.), szarego bez kropkowania i plamistości

(4 egz.) i narzutowego. Dwa odłupki o częściowo zachowanych powierzchniach naturalnych – w jednym przypadku korowej, w drugim eolicznej – odbite zostały techniką twardego tłuka. Ich piętki usytuowane są pod kątem rozwartym. Stożki uderzenia są bardzo wyraźne, wydętne, z negatywem „łezki”. Piętki kolejnych sześciu okazów są jednonegatywowe (naturalne lub uformowane), usytuowane pod kątem zbliżonym do prostego i bardzo delikatnie zaznaczonym punktem uderzenia. Wskazywałyoby to na użycie miękkiego tłuka. Cztery bardzo małe okazy posiadają piętki krawędziowe. W jednym przypadku odłupek zachowany jest bez części dystalnej.

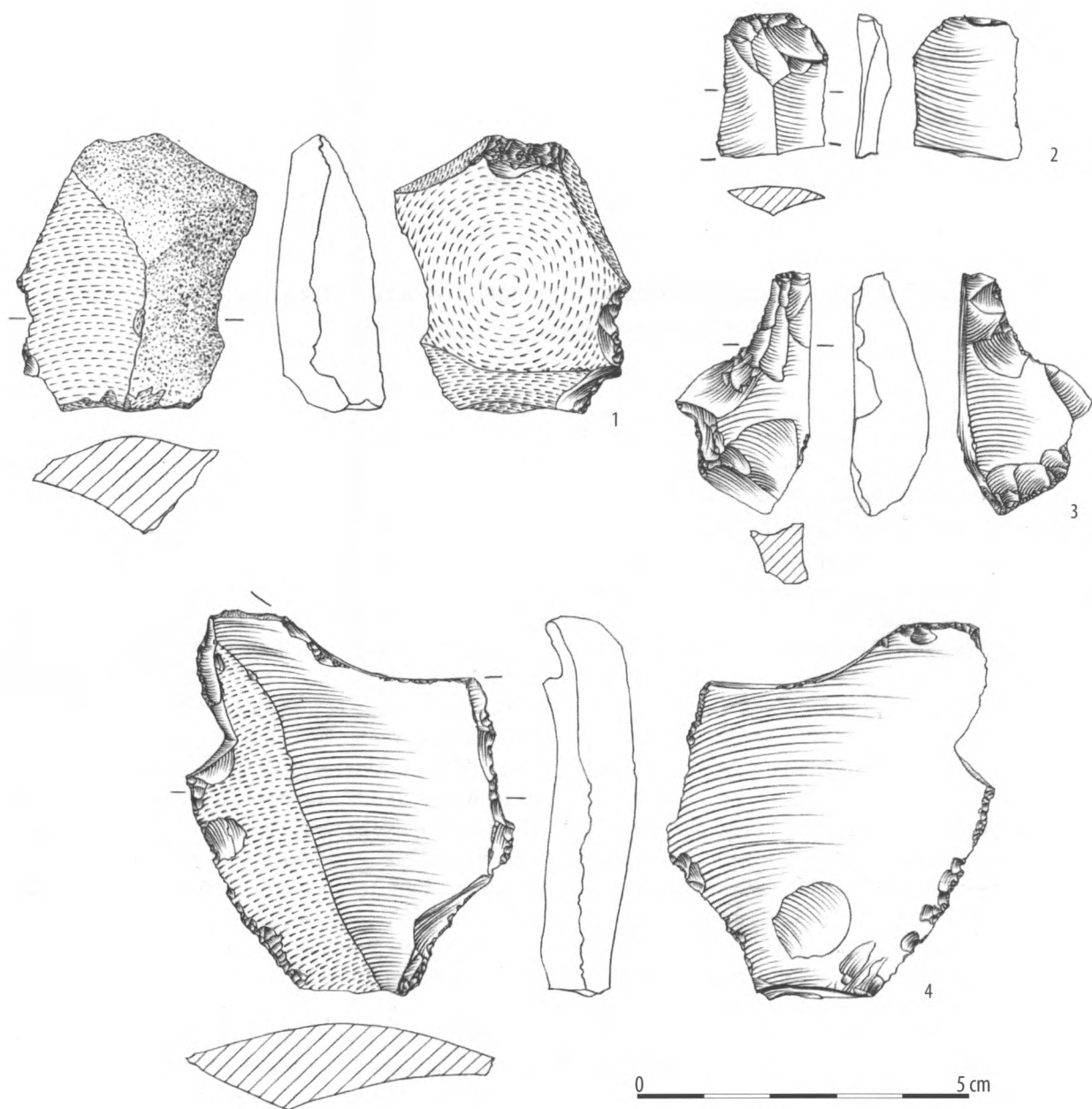
Okruchy przemysłowe – są to stosunkowo małe okazy nie przekraczające 30 mm długości pochodzące prawdopodobnie z rdzeni odłupkowych lub zbliżonych form zaczątkowych, wykonane z surowców szarych bez kropkowania i plamistości.

Analiza

Zbiór krzemiennych zabytków z Opczki Małej, poza fragmentarycznie zachowanym regularnym wiórem morfologicznie występującym w szerokim zakresie epoki kamienia (od paleolitu schyłkowego po neolit) oraz trzema narzędziami mającymi analogie w krzemieniarstwie schyłkowym, to formy atypowe. Fakt znalezienia na tym stanowisku wyłącznie ceramiki kultury łużyckiej wydaje się zawężać chronologię całego inwentarza. Nie zakłóca tego odosobniony zabytek w postaci wióra. Tego typu „starsze chronolo-

¹ Autor serdecznie dziękuje mgr. Zbigniewowi Wichrowskiemu za udostępnienie tych zabytków i możliwość ich publikacji.

Ryc. 1. Opoczka Mała, pow. kraśnicki. Zabytki krzemienne znalezione na terenie zniszczonego cmentarzyska: 1 – wiór; 2 – okruch naturalny retuszowany wnątkowo; 3 – okruch przemysłowy retuszowany wnątkowo; 4 – parawiór częściowo retuszowany. Rys. M. Bajka.

Fig. 1. Opoczka Mała, Kraśnik district. Flint relics found on a ruined burial ground: 1 – blade; 2 – natural piece with notch retouch; 3 – production piece with notch retouch; 4 – para-blade partially retouched. Drawn by M. Bajka.

gicznie” elementy często spotykane na stanowiskach „łużyckich” stały się wręcz normą. Problem występowania zabytków krzemiennych na cmentarzyskach kultury łużyckiej poruszano wielokrotnie, wykazując ich obecność w obrębie niemalże wszystkich grup terytorialnych (m.in. red. J. Lech, D. Piotrowska 1997). Przez wiele lat postrzegano je jako wynik „zbieractwa” naturalnych okruchów, bądź też wytworów pozosta-

wionych przez społeczności poprzedzające osadnictwo „łużyckie” (m.in. J. Dąbrowski 1972, s. 149-150; K. Moskwa 1976, s. 130; J. Fogel 1979, s. 125; S. Kadrow 1989, s. 103; D. Piotrowska 2000, s. 317). I tak zapewne było niejednokrotnie, zwłaszcza, gdy mamy do czynienia z pojedynczymi wytworami, a nie seriami zabytków o starszej proveniencji. Te ostatnie mogą dokumentować nałożenie się osadnictwa społeczno-

ści łużyckiej na obozowiska epok starszych, głównie paleolitu schyłkowego i mezolitu – zwłaszcza w kontekście podłoża piaszczystego, mającego często genezę eoliczną.

Dotychczasowe studia nad kulturą materialną kultury łużyckiej jednoznacznie dowodzą, że jej ludność nadal użytkowała różne surowce kamienne, w tym na dużą skalę skały krzemionkowe (m.in. red. J. Lech, D. Piotrowska 1997). Jej krzemieniarstwo – posiadające wiele odrębnych charakterystycznych cech – zostało ostatnia zdefiniowane w postaci przemysłu kosińskiego grupy tarnobrzeskiej (por. J. Libera 2005).

Podsumowanie

Analizowane elementy (tu wyróżnione formy narzędziowe) wykazuje dużą zbieżność z halsztackim przemysłem kosińskim kultury łużyckiej. Spójność stylistyczna dotyczy kilku elementów – debitażu parwiórowego uzyskanego techniką klaktońską (masywny okaz częściowo retuszowany), wykorzystanie na narzędzia półsurowca w postaci okruchów oraz retusze zębate formowane niejednokrotnie twardym tłukiem (okruch przemysłowy), czy też formowanie kilku wnęk (okruch naturalny). Wszystkie te formy mają odpowiedniki na stanowiskach „łużyckich” grupy tarnobrzeskiej i nie ma powodu odrzucać je poza tą kulturę.

Materiały krzemienne z Opoczki Małej, mimo ich ubogości, stanowią kolejny przykład inwentarzy dokumentujących współwystępowanie skał krzemionkowych z ceramiką „łużycką”. Przy czym trudno jest uznać je za dary grobowe. Charakter i różnorodność znalezionych tam zabytków sprawia, że należy je łączyć z bliżej dotychczas niepoznanym rytuałem pogrzebowym. W ostatnio publikowanych pracach poświęconych tym zagadnieniom akcentowana jest relacja: „krzemień – ogień – kremacja” (m.in. D. Piotrowska 2000, s. 302-309).

Przyglądając się artefaktom krzemieniom z innych cmentarzysk kultury łużyckiej, można zauważyć podobną sytuację w strukturze znalezionej materiału². Znaczny udział stanowią formy w postaci okruchów oraz półsurowca odłupkowego. Przykładem może być Siedliszcze, gdzie stanowią one ponad 84% całości uzyskanych tej kategorii zabytków (zbiór 94 okazów), a tylko trzy okazy można uznać za konwencjonalne narzędzia (J. Libera 2006). Tak znaczne dysproporcje pomiędzy tymi grupami form „amorficznych” a „konwencjonalnymi” związane mogą być z czynnością krzesania ognia, której wymagał rytuał pogrzebowy.

Niezależnie od oceny źródeł krzemiennych rejestrowanych na cmentarzyskach kultury łużyckiej, celem jest ich jak najpełniejsze rejestrowanie i publikowanie, nawet tak skromnych, jak w przypadku znalezisk z Opoczki Małej. Wydaje się to tylko kwestią czasu, kiedy analiza zabytków krzemiennych na stałe wejdzie do kanonu opracowań źródeł z nekropoli „łużyckich”.

Literatura

- Dąbrowski Jan
1972 *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*. Wrocław.
- Fogel Jerzy
1979 *Studia nad uzbrojeniem ludności kultury łużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły. Broń zaczepna*. Poznań.
- Kadrow Sławomir
1989 *Kilka uwag na temat krzemieniarstwa grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej*. W: Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. (Materiały z konferencji 12-14 listopada 1986 r. w Rzeszowie), [Tom 1]. Rzeszów, s. 91-109.
- Lech Jacek, Piotrowska Danuta (red.)
1997 *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*. Warszawa. Prace / Polska Akademia Nauk. Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych 2.
- Libera Jerzy
2005 *Z badań nad krzemieniarstwem wczesnej epoki żelaza w dorzeczu Sanu – podstawy wydzielenia przemysłu kosińskiego*. W: Problemy kultury wsockiej, red. S. Czopek. Rzeszów, s. 119-160.
- 2006 *Analiza inwentarzy krzemiennych uzyskanych w trakcie badań wykopaliskowych stanowiska 2 kultury łużyckiej w Siedliszczu, pow. chełmski*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 293-306.
- Moskwa Kazimierz
1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*. Rzeszów.
- Piotrowska Danuta
2000 *Krzemienie w grobach z pól popielnicowych: przypadek czy rytuał?* W: Kultura symboliczna kręgu

² Zapewne ta sytuacja nie sprzyja zainteresowaniu się badaczy tą kategorią znalezisk tak mało spektakularnych, niejednokrotnie trudnych do przyporządkowania typologicznego. Stąd były (i są) one bardzo często pomijane jako mało istotne, bądź też zdawkowo odnotowywane. Weryfikacje wielu stanowisk „łużyckich” w różnych rejonach ziem polskich wśród „okrzesków” (termin często stosowany w dawnej literaturze) ujawniły szereg form mających odpowiedniki w przemyśle kosińskim.

pól popielnicowych epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej, red. D. Piotrowska. Warszawa–Wrocław–Biskupin, s. 293-330.

Wichrowski Zbigniew, Wichrowska Ewa
2008 *Materialy z cmentarzyska kultury lużyckiej z Opoczki Małej, pow. kraśnicki*. Archeologia Polski Środkowowschodniej (w tym tomie).

Flint artefacts from the site of the Lusatian culture in Opoczka Mała, Kraśnik district

/summary/

The collection of 19 flint objects uncovered during salvage excavations in Opoczka Mała, Kraśnik district was made from the local Turonian flint (including Świeciechów flint). The collection includes 2 production pieces, 13 flakes, a fragment of a blade and 3 tool forms.

The examined relics bear resemblance to the Hallstatt Kossin industry of the Lusatian culture (see J. Libera 2005). This stylistic similarity concerns several elements – para-blade debitage obtained by using the technique associated with the Clacton culture (massive specimen partially retouched); us-

ing semi-product in the form of pieces for making tools; denticulated retouches created with a hard hammer (production piece) and forming several notches (natural piece). All these forms have their equivalents on the “Lusatian” sites of the Tarnobrzeg group and there is no reason to reject them outside the group. At the same time, it is difficult to consider them as grave goods. Their character and variety seem to point to their being part of a so far unknown burial ritual in the context of “flint – fire – cremation” (among others D. Piotrowska 2000, pp. 302-309).

Dr hab. prof. UMCS Jerzy Libera
Instytut Archeologii UMCS w Lublinie
Plac Marii Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
jlibera@o2.pl